

Denetimli Serbestlik Rejiminin Sosyolojik Anatomisi: Mübeccel Kıray'ın Tampon Mekanizma Kavramı Üzerinden Bir Okuma

The Sociological Anatomy of the Probation Regime: An Interpretation through Mübeccel Kıray's Concept of the "Buffer Mechanism"

Ramazan AYDOĞAN¹

Özet

¹İstanbul Denetimli Serbestlik
Müdürlüğü, İstanbul

ORCID:

R.A.:0009-0001-6142-438X

Corresponding Author:

Ramazan AYDOĞAN

Email:

rmznydgn17@gmail.com

Citation: Aydoğan, R. (2025). Denetimli serbestlik rejiminin sosyolojik anatomisi: Mübeccel Kıray'ın tampon mekanizma kavramı üzerinden bir okuma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 15 (2), 284-300.

Submitted: 25.05.2025

Accepted: 14.06.2025

Bu makalede, Türkiye'de 2005 yılından itibaren uygulamaya konulan denetimli serbestlik sistemi, yalnızca teknik bir ceza infaz modeli olarak değil, aynı zamanda birey ile toplum, sosyal kontrol ile sosyal destek ve ceza adaleti ile toplumsal düzen arasındaki gerilimleri yöneten bir "tampon mekanizma" olarak ele alınmaktadır. Çalışma, Mübeccel Belik Kıray'ın "tampon mekanizma" kavramını sosyolojik bir çerçeve olarak merkeze alarak, denetimli serbestlik sisteminin kurumsal işlevlerini bu kavramsal yapı üzerinden analiz etmektedir. Bu makale sapma, suç ve sosyal kontrol kavramlarının sosyolojik bir çerçevede tasviri ile başlamaktadır. Ardından, ceza kavramı ve cezalandırma anlayışının tarihsel evrimi ele alınarak, modern ceza sistemlerinin gelişim dinamikleri tartışılmaktadır. Bunu takiben, denetimli serbestlik sisteminin ortaya çıkışı ve Türkiye bağlamındaki kurumsallaşma süreci analiz edilmektedir. Devamında, Mübeccel Belik Kıray'ın toplumsal değişme kuramı ve özellikle "tampon mekanizma" kavramı kuramsal derinliğiyle ele alınmakta; son bölümde ise denetimli serbestlik sisteminin bu kuramsal bağlam içinde nasıl konumlandığı ve nasıl bir toplumsal işlev üstlendiği tartışılmaktadır. Makale, denetimli serbestlik sisteminin üç temel işlevini "ceza adalet sistemi ile toplum arasında bir geçiş mekanizması", "sosyal kontrol ile sosyal destek arasında kurumsal denge" ve "suç ile toplumsal düzen arasındaki gerilimi yumuşatma" başlıkları altında tartışarak, bu sistemin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal istikrar üretme işlevi taşıyan ara bir kurum olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Denetimli Serbestlik, Tampon Mekanizma, Mübeccel Kıray, Ceza Adaleti, Toplumsal Entegrasyon

Abstract

This article examines the probation system implemented in Turkey since 2005 not merely as a technical penal enforcement model, but as a "buffer mechanism" that manages the tensions between the individual and society, social control and social support, and criminal justice and social order. The study centers on Mübeccel Belik Kıray's concept of the "buffer mechanism" as a sociological framework and analyzes the institutional functions of the probation system through this conceptual lens. The article begins with a sociological account of deviance, crime, and social control, followed by a discussion on the historical evolution of the concept of punishment and penal philosophy, situating the development of modern penal systems within broader structural transformations. It then examines the emergence and institutionalization of the probation system in Turkey.

Subsequently, Kıray's theory of social change and particularly her concept of the buffer mechanism are elaborated in depth. In the final section, the probation system is discussed in relation to this theoretical framework, highlighting its sociological implications. The article discusses the probation system in terms of its three fundamental functions: serving as a "transitional mechanism between the criminal justice system and society," establishing an "institutional balance between social control and social support," and "mitigating the tension between crime and social order." Through this framework, it argues that the probation system functions not only as a legal instrument but also as an intermediary institution that contributes to the production of social stability.

Keywords: Probation, Buffer Mechanism, Mübeccel Kıray, Criminal Justice, Social Integration

1. GİRİŞ

Türkiye'de ceza adaleti sistemi, uzun süredir modernleşme sürecinin yarattığı ikili baskılarla şekillenmektedir: bir yandan uluslararası normlara, özellikle Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği standartlarına, uyum sağlama zorunluluğu, diğer yandan ise toplumsal istikrarı ve yerel yapıları koruma ihtiyacı. Bu ikili baskı, ceza rejimini yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal işlevler üstlenen bir alana dönüştürmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de 2005 yılında uygulamaya konan denetimli serbestlik sistemi, yalnızca cezaevi nüfusunu azaltmaya dönük teknik bir çözüm değil; birey ile devlet, sosyal kontrol ile sosyal destek ve modern hukuk ile yerel toplumsal yapı arasındaki gerilimleri yöneten bir kurumsal ara mekanizma olarak anlam kazanmaktadır.

Denetimli serbestlik rejimi, yalnızca teknik bir infaz düzenlemesi olarak ele alındığında, sahip olduğu toplumsal işlevler görünmez hâle gelmektedir. Oysa denetimli serbestlik, yalnızca bir ceza hukuku uygulaması değil; toplumsal yapının sürdürülebilirliğini sağlayan bir geçiş mekanizmasıdır. Ancak Türkiye'de bu sistemi ele alan çalışmaların büyük kısmı hukuk disiplini çerçevesinde kalmış, uygulama ve mevzuata odaklanmıştır. Sosyolojik bir perspektiften yapılan analizler ise oldukça sınırlıdır.

Bu çalışma, söz konusu kurumsal yapıyı Mübeccel Kıray'ın *tampon mekanizma* kavramı ile yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Kıray'a göre tampon mekanizmalar, toplumsal değişme süreçlerinde yapısal çözümleri önleyerek; birey ile sistem arasındaki gerilimleri yumuşatır ve toplumsal uyumu mümkün kılar (Kıray, 1964:7). Bu makalede denetimli serbestlik rejimi, Türkiye'nin modernleşme sürecinde ortaya çıkan yapısal-toplumsal gerilimleri dengeleyen bir ceza adaleti kurumu olarak yeniden kavramsallaştırılmaktadır.

Makale, çalışmanın amacı ve yönteminin tasvir edilmesinin ardından, altı bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde sapma, suç ve sosyal kontrol kavramları ele alınacaktır. İkinci bölümde ceza kavramı ve ceza adalet anlayışının/cezalandırmanın tarihsel evrimi üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde denetimli serbestlik rejiminin ortaya çıkış süreci ve kurumsal mantığı ele alınarak, sistemin yalnızca teknik bir infaz rejimi olarak yorumlanmasına yol açan yapısal bağlam incelenecek ve bu teknik yorumun açıklayıcılık sınırları tartışılacaktır. Dördüncü bölümde, Mübeccel Kıray'ın toplumsal değişme kuramı, özellikle kurumların yapısal-toplumsal uyumu sağlama işlevi bağlamında ele alınacaktır. Beşinci bölümde, Kıray'ın geliştirdiği *tampon mekanizma* kavramı kuramsal olarak açıklanacak ve analitik bir araç olarak konumlandırılacaktır. Son olarak, denetimli serbestlik sisteminin bu çerçeve içinde nasıl ve hangi açılardan bir kurumsal dengeleme işlevi gördüğü analiz edilecektir. Böylece ceza adaleti sisteminin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal istikrarı düzenleme kapasitesine sahip kurumsal bir yapı olarak nasıl işlev gördüğü ortaya konulacaktır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan denetimli serbestlik sistemini yalnızca bir ceza infaz aracı olarak değil, toplumsal dönüşüm süreçlerinde işlevsel bir “tampon mekanizma” olarak ele almaktır. Mevcut literatürde genellikle hukuki ve teknik yönleriyle değerlendirilen denetimli serbestlik, bu çalışmada sosyolojik bir bağlamda analiz edilerek, bir tampon ceza infaz rejimi olarak yeniden kavramsallaştırılmaktadır.

Araştırmanın özgünlüğü, Mübeccel Kıray’ın “tampon mekanizma” kavramının ceza adalet sistemine devşirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kıray’ın kuramsal çerçevesi, modernleşme süreçlerinde ortaya çıkan yapısal uyumsuzlukları açıklamada önemli bir sosyolojik araç sunmaktadır. Bu bağlamda denetimli serbestlik sistemi, modern ceza politikalarının toplumsal uyum üretme kapasitesini anlamak açısından incelenmeye değerdir.

Bu çalışma, ceza adaleti rejiminin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal işlevlerini de dikkate alan bütüncül bir değerlendirme sunarak, kriminoloji/suç sosyolojisi ve ceza hukuku çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanan kavramsal/kuramsal bir çözümleme çalışmasıdır. Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmış; hem Türkiye’deki denetimli serbestlik sistemine ilişkin mevzuat hem de ilgili akademik literatür taranmıştır. Bununla birlikte, çalışmada özellikle Mübeccel Kıray’ın saha araştırmalarına odaklanılmış ve Kıray’ın “tampon mekanizma” kavramının işlevsel sınırları belirlenerek bu kavram, denetimli serbestlik rejimi bağlamında yeniden yorumlanmıştır.

Bu çalışmada yapılan analiz, betimleyici ve yorumlayıcı bir yaklaşımla gerçekleştirilmiş, Kıray’ın *Ereğli* çalışmasındaki kavramsal örneklemeler ile denetimli serbestlik sisteminin güncel işleyişi arasında analogik bağlar kurulmuştur. Çalışma, hermeneutik bir okuma yöntemiyle; ceza adaleti sisteminin sosyolojik anatomisini ortaya çıkarmayı ve sistemin işlevsel mantığını Kıray’ın kuramı bağlamında çözümlemeyi amaçlamaktadır.

4. SAPMA, SUÇ VE SOSYAL KONTROL

Suç ve ceza kavramlarının temelinde, toplumsal normlardan sapan eylemlerin bulunduğu ifade edilebilir. Suç, sosyal kontrol ve ceza kavramlarını tanımlamadan önce, suç sosyolojisinde merkezi bir öneme sahip olan toplumsal sapma olgusunun tasvir edilmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Sapma, toplumun yerleşik kurallarının veya normlarının ihlal edilmesi durumunu ifade eder (Bozkurt, 2017: 177). Başka bir ifade ile toplumsal sapma, toplumun büyük kesiminin davranışlarını şekillendiren sosyal normlara uyulmaması durumunu ifade eder. Bu durumda, toplumsal normlara ters düşen bir davranış sergileyen bireyin tutumu, sapma olarak değerlendirilebilir (Dönmezer, 1983: 296). Sapkın davranış; toplumsal normlara ve beklentilere aykırılık taşıyan, toplum tarafından olumsuz karşılanan ve sonucunda hukuki ya da gayri hukuki çeşitli yaptırımlarla karşılaşan bir davranış biçimini ifade eder. Toplumsal yargılar ve tepkiler doğrultusunda şekillenen sapkınlık, göreceli bir kavramdır; zira bu tür davranışlar, toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterebilir. Ancak sapma olgusu evrenseldir; her toplumda ve her dönemde varlığını sürdürür (Aillet vd., 2000: 26-30).

Toplumsal normların ihlali şeklinde tanımlanan sapma, öncelikli olarak sosyologların inceleme alanına girer. Nitekim “sapma” terimi ilk kez sosyologlar tarafından kullanılmış ve bu çerçevede sapma sosyolojisi (sociologie de la déviance) adıyla bağımsız bir disiplin ortaya çıkmıştır (Bal, 2013: 11). Sapma kavramının akademik literatürde tam anlamıyla kabul görmesi ise

1950'li yıllarda Edwin Lemert ile gerçekleşmiştir. Lemert'ten önce, sapkın davranışları tanımlamak amacıyla genellikle "patolojik" terimi tercih edilmekteydi (Walker, 1987: 4).

Becker, *Outsiders* (2020: 27-32) adlı eserinde sapma kavramına farklı bir perspektif kazandırır: Ona göre, sapma bir bireyin doğasında bulunan bir özellik değil, daha çok başkalarının o kişiye yönelttiği normlar ve yaptırımların bir sonucudur. Sapkın kişi, toplumsal olarak kendisine bu etiketin başarıyla yapıştırıldığı birey; sapkın davranış ise, toplumun normlara aykırı bularak sapma olarak nitelendirdiği eylemdir. Becker'e göre, bir bireyin toplumda sapkın olarak damgalanmasının asıl nedeni, fiilin kendi niteliğinden ziyade, topluluğun o davranışı kural dışı görerek çeşitli yaptırımlarla karşılık vermesidir.

Suç ve sapma, birbiriyle bağlantılı kavramlar olmakla birlikte, özünde farklılık gösterirler. Çünkü hangi davranışların kabul edilemez sayılacağı ya da hangilerinin meşru kabul edileceği, başvuru referans çerçevesine bağlı olarak değişir. Bir eylemin suç teşkil edip etmediğini belirlemek için öncelikle ceza kanunları başta olmak üzere, hukuki düzenlemeler çerçevesinde yasaklanmış olup olmadığına bakılır. Oysa sapma, bir davranışın toplumsal normlara ve değerlere ne derece uygunluk gösterdiği üzerinden değerlendirilir. Dolu'ya (2011: 34) göre, "her ne kadar çoğu sapma teşkil eden davranış suç olarak tanımlanmış olsa da her suç bir sapma olmadığı gibi her sapma da bir suç değildir."

Bir davranışın suç mu yoksa sapma mı olarak değerlendirileceği, o eylemin yaptırımının hukuk sistemi tarafından mı yoksa yalnızca toplumsal mekanizmalar tarafından mı uygulandığına bağlıdır. Başka bir deyişle, eğer davranış hukuki yaptırımlarla karşılanıyorsa suç; sadece toplumsal tepkilere neden oluyorsa sapma olarak nitelendirilir. Bu minvalde Dolu (2011: 32), suçu "kanunlarda açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü eylem olarak, sapmayı ise toplumsal normlar çerçevesinde öngörülen kabul edilebilirlik sınırlarının dışına taşan her türlü davranış" olarak tasvir eder.

Suç, yasa koyucular tarafından topluma zarar verdiği ya da tehdit oluşturduğu kabul edilen eylem, tutum, davranış ve hareketleri ifade eder. Tarihsel sürece bakıldığında, her dönemde toplum için zararlı ya da tehlikeli olduğu düşünülen bu tür davranışların kanun koyucular tarafından cezai yaptırımlarla karşılandığı görülmektedir (Dönmezer, 1984: 61).

Suç, evrensel bir olgudur; toplumların tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, her türden sosyal yapıda suçun daima varlık gösterdiği anlaşılar. Ancak suçun evrenselliğinin yanı sıra, bir diğer özelliği de göreliliğidir. Suç teşkil eden fiiller, toplumdan topluma farklılık gösterebildiği gibi, aynı toplum içerisinde zamanla da değişkenlik arz edebilir. Bir toplumda suç olarak kabul edilen bir davranış, başka bir toplumda suç sayılmayabilir. Ayrıca, toplumsal değişim ve gelişim süreci içerisinde, bir dönemde hukuken suç teşkil etmeyen bir eylem, ilerleyen dönemlerde yasal düzenlemelerle suç kapsamına alınabilir (İçli, 1993: 7).

Suç, günümüzde giderek daha kaygan, akışkan ve karmaşık bir yapıya bürünen çağdaş toplumların en ciddi sorunlarından biri haline gelmiştir. Toplumsal bir olgu olarak suç, hukuk, kriminoloji, sosyoloji, coğrafya ve antropoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından incelenmiş; her bir bilim dalı, kendi yöntem ve perspektifleri doğrultusunda suçu farklı şekillerde tanımlamıştır.

Hukuki çerçevede değerlendirildiğinde suç, yasalar tarafından açıkça suç olarak tanımlanmış eylemleri ifade eder. Bir davranışın suç sayılabilmesi ve buna karşı cezai yaptırım uygulanabilmesi için, söz konusu eylemin mutlaka mevzuatta suç olarak belirtilmiş olması gerekir. Ne var ki, Türk Ceza Kanunu'na (m. 2/1) göre, "kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz."

Psikolojik yaklaşıma göre suç, toplumsal düzen içinde sorun yaratan bireysel davranışlar olarak değerlendirilir. Bu perspektiften bakıldığında suç, bireyin ruhsal yapısı ve kişilik özellikleriyle ilişkilendirilerek, toplumla uyumsuzluk gösteren problemli davranışların bir yansıması olarak ele alınır (Schmallegger, 2002: 6-8).

Durkheim'dan bu yana giderek güç kazanan sosyolojik bakış açısına göre ise suç toplumsal bir olgudur; tıpkı diğer sosyal olgular gibi bireylerden önce var olmuştur ve varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bir sosyal grubun bulunduğu her yerde, o grubun üyeleri arasındaki etkileşimden suç davranışı doğabilir. Sosyolojik perspektiften bakıldığında, suç hem doğal hem de zorunlu, hatta toplumsal işleyiş açısından gerekli bir unsurdur. Belirli bir düzeyde suçun toplumlar için yararlı olabileceği öne sürülebilir. Suç, toplumu uyarır; daha büyük krizlerin önüne geçmek adına kendisini yenilemeye yönlendirir. Ayrıca suça karşı gösterilen ortak toplumsal tepki, toplum içindeki dayanışma bilincini pekiştirir (Bal, 2013: 15).

Sapma ve suç kavramlarını ele almak, bunların ayrılmaz bir parçası olan sosyal kontrol olgusuna da değinmeyi zorunlu kılar. Çünkü her sapkın davranış, karşısında mutlaka bir toplumsal kontrol mekanizmasıyla karşılaşır. Sosyal kontrol, sapkın davranışların engellenmesi ya da düzeltilmesi amacıyla uygulanan, hukuki ya da gayri hukuki yaptırımlar aracılığıyla işleyen düzenleyici süreçleri ifade eder. Bu mekanizmalar, toplumun normlarını korumak ve sosyal düzeni sürdürmek amacıyla devreye girer (Aydoğan, 2018: 12).

Dönmezer'e (1983: 296) göre toplumsal kontrol, toplum üyelerinin birbirlerinden beklenen davranış biçimlerine uygun hareket etmelerini sağlayan; bu sayede bireylerin başkalarının nasıl davranacağını önceden kestirebilmesine imkân tanıyan mekanizmalar, araçlar ve süreçler bütünüdür. Bireylerin toplumun öngördüğü davranış kalıplarına uygun şekilde hareket etmesi, toplumsal kontrol mekanizmaları sayesinde mümkün olur. Bu mekanizmalar, bireyin topluma uyumunu sağlamada işlev gören araçlar olup; kişilerin normlara uygun biçimde (conformist) davranmalarını teşvik eden ve normlara aykırı (nonconformist) davranışlardan kaçınmalarını ya da çekinmelerini sağlamayı amaçlayan sistemler olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede, toplumsal kontrolün temel amacı; bireyin içinde yaşadığı toplumun makbul davranış normlarına uymayan eylemlerini denetim altına alarak sosyal düzeni ve uyumu sağlamaktır. Hem formel (resmî) hem de informal (gayri resmî) biçimlerde ortaya çıkan bu kontrol mekanizmalarının nihai hedefi, toplumun sürekliliğini güvence altına alacak düzenin korunmasıdır.

5. CEZA VE CEZALANDIRMANIN EVRİMİ

Ceza, tıpkı suç kavramı gibi, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren varlık gösteren; içeriği, biçimi ve uygulama yöntemleri zamanla farklılık gösteren, dönemsel koşullara bağlı olarak evrilen bir kavramdır. İlk insan topluluklarından bu yana, cezanın niteliği ve niceliği her çağın toplumsal, kültürel ve hukuki yapısına göre değişim göstermiştir.

Ceza kavramı ve onun mahiyeti, yüzyıllar boyunca yoğun tartışmalara konu olmuş; bu alanda çok sayıda kavramsal yaklaşım, teori ve öğreti geliştirilmiştir. Nitekim "ceza" terimi üzerine hiçbir zaman mutlak bir görüş birliği sağlanamamıştır. Geçmişte ceza, farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Örneğin, birkaç yüzyıl önce ceza terimi tazminatla eşanlamlı kabul edilirken, daha eski dönemlerde "kısas" kavramıyla özdeşleştirilmekteydi. Klasik hukuk anlayışında ceza, bir ıstırap ve acı çektirme aracı olarak görülürken; pozitivist hukukçular için ceza, önleyici ve bastırıcı bir savunma mekanizmasıydı. Dini perspektiften bakıldığında ise ceza, ilahi adaletin bir tezahürü, Tanrı'nın günahkârlara uyguladığı karşılık olarak kabul edilmekteydi (Rahimov, 2014: 115).

Ceza, topluma zarar veren eylemler karşılığında, devlet tarafından yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenen ve uygulanan; esas amacı suçluyu belirli mahrumiyetlere tabi tutarak

toplumun bu tür davranışları onaylamadığını göstermek olan, yargı kararıyla ve failin sorumluluk derecesiyle orantılı şekilde uygulanan, caydırıcı nitelikte bir yaptırımdır (Demirbaş, 2013: 497). Dönmezer ve Erman'a (1986: 6) göre ceza, topluma zarar veren bir fiile karşılık olarak, toplum adına uygulanan bir yaptırımı ifade eder. Bu tanımda ceza, yalnızca bireye yönelik bir karşılık değil, aynı zamanda toplumsal düzeni korumaya yönelik kolektif bir tepki olarak değerlendirilir.

Ceza hukuku tarih boyunca toplumsal düzenin sağlanmasında temel araçlardan biri olmuştur. 18. yüzyılın sonuna kadar kadim toplumların ceza hukuku anlayışı, temel olarak ölüm, zarar giderme ve caydırıcılık ilkelerine dayanıyordu. Bu bağlamda cezaevi, yalnızca bu amaçlara hizmet eden bir kurum olarak değerlendirilmiş, bireyin rehabilitasyonu gibi daha modern kavramlardan uzak bir şekilde kurgulanmıştır (Krohne, 1883:1).

Antik çağın hukuk anlayışı içinde suç işleyen birey, toplumun düşmanı olarak görülmüştür. Suçun, topluma karşı işlenmiş bir borç olduğu düşüncesine rastlanmazken, mahkûmun hem şahsı hem de mal varlığıyla devlete koşulsuz şekilde teslim edilmesi olağan bir uygulamaydı. Devletin ceza amaçlarına ulaşması için bireyin tüm haklarından feragat etmesi beklenirdi. Bu anlayışta, bireysel haklardan söz etmek neredeyse imkânsızdı. Cezaevleri ise bu dönemde bugünkü anlamda bir ceza infaz kurumu olmaktan ziyade, daha çok iki temel işleve hizmet etmiştir: İlki, yargılama süreci boyunca sanığın muhafaza edilmesidir; ikincisi ise verilen cezanın infazı öncesinde kısa süreli bir bekletme alanı olmasıdır. Bunun dışında şehir borçlularının yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda hapsedilmesi gibi amaçlarla da cezaevlerine başvurulmuştur (Krohne, 1883: 1-4).

Antik çağlarda cezalandırma yöntemleri oldukça ağır ve beden üzerinde yoğunlaşan nitelikteydi. Örneğin Antik Hindistan'da suçluların cezalandırılabilceği belirli vücut bölgeleri açıkça tanımlanmıştır: cinsel organlar, karın, eller, ayaklar, gözler, burun, kulaklar ve nihayet tüm vücut. Bu dönemde Hindistan'da en hafif ölüm cezası başın kılıçla kesilmesiyle, en ağır cezalar arasında testereyle kesilmek, ateşle yakılmak, ayakla ezilmek, kulaklara sıcak yağ dökülmesi, köpekler tarafından parçalanmak veya usturalarla doğranmak yer almaktadır. Ayrıca mahkûmlar halka ibret olsun diye zincirlenerek sokak ortasında sergilenmiş, sıcak altında bekletilmişlerdir. Benzer şekilde Eski Mısır'da da cezalandırma yöntemleri ağırdı. Uygulanan cezalar arasında basit ve ağırlaştırılmış ölüm cezası, zorla çalıştırma, uzuv kesme (kulak, burun, eller), cinsel organların kesilmesi, kölelik, kırbaçlama, aç bırakma, sürgün, hapis ve malların müsadere gibi çeşitli yöntemler yer alıyordu. Bu cezalandırma biçimleri, suçlunun yalnızca bedenine değil, aynı zamanda toplum içindeki konumuna da yönelik bir yok saymayı içeriyordu (Krohne, 1883: 1-4).

Görüldüğü gibi, antik dönemde cezanın amacı bireyin ıslahı ya da yeniden topluma kazandırılması değil, toplumun düzenini sağlamak ve cezalandırma aracılığıyla bir tür ibret mesajı vermektir. Cezaevinin bu sistem içindeki rolü ise oldukça sınırlıydı; esas işlevi, cezalandırma sürecinin bir aracı olarak kullanılmasıydı.

18. yüzyılın sonlarına dek ceza adalet sistemi, suçludan intikam alma ve onu ortadan kaldırma amacı taşıyan, çeşitli işkence yöntemleriyle mahkûmun bedenine acı vermeye odaklı bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. Bu fiziksel eziyete dayalı ceza yaklaşımı, Michel Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu* adlı eserinde yer alan bir infaz betimlemesiyle çarpıcı biçimde gözler önüne serilir. Kitabın giriş bölümünde Foucault (2006: 33-34), 2 Mart 1757 tarihinde bir mahkûma uygulanan idamı ayrıntılı biçimde aktararak, dönemin cezalandırma pratiğini tüm açıklığıyla ortaya koyar: *"Damiens, Paris Kilisesi'nin cümle kapısının önünde, suçunu herkesin karşısında itiraf etmeye mahkûm edilmişti; buraya elinde yanar halde bulunan iki libre ağırlığındaki bir meşaleyi taşıyarak, üzerinde bir gömlekten başka bir şey olmadığı halde, iki tekerlekli bir yük arabasında götürülecektir; sonra aynı yük arabasıyla Breve Meydanı'na götürülecek ve burada kurulmuş olan*

darağacına çıkartılarak memeleri, kolları, kalçaları, baldırları kızgın kerpetenle çekilerek; babasını öldürdüğü bıçağı sağ elinde tutacak ve kerpetenle çekilen yerlerine erimiş kurşun, kaynar yağ, kaynar reçine ve birlikte eritilen balmumu ile kükürt dökülecek, sonra da bedeni dört ata çektirilecek parçalatılacak ve vücudu ateşte yakılacak, kül haline getirilecek ve bu küller rüzgâra savrulacaktır.”“...Bu sonuncu işlem çok uzun sürdü, çünkü kullanılan atlar çekmeye alışık değillerdi; bu yüzden dört taneyerine altı tane koymak gerekti, bu da yetersiz kaldı; talihsizin kalçalarını kopartmak için sinirlerini kesmek ve eklemlerini baltayla parçalamak gerekti...”

Foucault'nun 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da gerçekleşen bir infaz sahnesini ayrıntılı biçimde tasvir etmesi, cezanın temel amacının suçluyu itirafa zorlamak ve bedenine acı çektirmek olduğunu açıkça ortaya koyar. Bu betimlemeden hareketle, 18. yüzyılın sonlarına kadar Fransa'da cezalandırma anlayışının büyük ölçüde fiziksel eziyete dayandığı ve mahkûmun bedenine uygulanan işkenceyle cezalandırmanın sürdüğü anlaşılmaktadır.

Avrupa'da Aydınlanma dönemine dek uzanan tarihsel süreçte ceza adalet sisteminin temel hedefi, bireyin ait olduğu topluluğun (ister aile, klan, şehir devleti, feodal yapı ya da imparatorluk olsun) düzenini korumak olarak şekillenmiştir. Bu amaca ulaşmak adına, suçludan öç alma saikiyle bedenine acı çektirmeye yönelik cezalar uygulanmış; bu cezalar çoğu zaman infazla, yani suçlunun fiziksel olarak yok edilmesiyle sonuçlanmıştır. Mahkûmun bedenine yönelik bu şiddet merkezli ceza anlayışı, Aydınlanma döneminde yükselen felsefi düşünceler ve entelektüel tartışmaların etkisiyle dönüşüme uğrayarak yerini kademeli biçimde hapisane temelli modern ceza sistemine bırakmıştır. Nitekim 18. yüzyılda Aydınlanma'nın etkisiyle şekillenen yeni yaklaşımlar, geleneksel ceza adalet rejiminin yerini daha rasyonel ve insan merkezli modern ceza hukukuna bırakmasına öncülük etmiştir (Küçüktaşdemir, 2014: 58).

Michel Foucault, modern ceza sistemlerinin dönüşümünü analiz ettiği çalışmasında, 18. yüzyıl sonlarından itibaren bedeni hedef alan ve halka açık infazlarla gerçekleştirilen cezalandırma biçimlerinin yerini, kurumsallaşmış ve görünmez disiplin mekanizmalarına bıraktığını ileri sürer. Bu değişimle birlikte, fiziksel acının kamusal alanda sergilendiği tören niteliğindeki cezalar ortadan kalkmış; ceza artık bedenin kapatılması, kontrol altına alınması ve sistematik olarak izlenmesi yoluyla icra edilmeye başlanmıştır. Foucault'ya (2006: 39-47) göre bu dönüşüm, yalnızca cezalandırma tekniklerinin değil, aynı zamanda hukuki düzenin de dönüşümünü ifade eder: Örf hukukunun ve keyfi kararların yerini modern hukuk sistemleri alırken, ceza infazı da sahneden çekilerek hapisane gibi kurumlar aracılığıyla gizlilik içinde yürütülen bir sürece dönüşmüştür. Bu çerçevede, cezalandırma artık iktidarın görünür şiddetinden çok, beden üzerinde sürekli ve derinlemesine bir disiplinin tesis edilmesine dayanmaktadır.

Özetleyecek olursak; ceza kavramı, tarih boyunca farklı toplumsal, kültürel ve hukuki yapılara göre evrilmiş; özellikle 18. yüzyılın sonlarına dek suçlunun bedenine doğrudan acı vermeye dayalı cezalandırma biçimleri egemen olmuştur. Antik çağlardan itibaren cezanın temel amacı, toplumsal düzeni sağlamak, suçludan öç almak ve ibret yaratmak iken; cezaevleri ise yalnızca geçici tutuklama ve infaz öncesi bekletme işlevi görmüştür. Aydınlanma dönemiyle birlikte gelişen rasyonalist ve liberal düşünce akımları, cezanın işlevine ilişkin anlayışta köklü bir dönüşüm yaratmış; cezanın intikam aracı olmaktan çıkıp, suçlunun ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılması hedefi ön plana geçmiştir. Bu değişim, modern hukuk sistemlerinin kurulmasıyla eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ve cezanın icrası, artık kamusal infazlar yerine, hapisane gibi kapalı ve gözetim odaklı kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Michel Foucault, bu dönüşümü özellikle bedene uygulanan fiziksel şiddetin ve cezalandırma törenlerinin ortadan kalkması üzerinden analiz ederek, modern ceza rejiminin görünmez, disipliner ve sistematik bir iktidar biçimi olarak örgütlendiğini ortaya koyar.

6. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ

Ceza hukukunda, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, cezanın amacı ve niteliğine ilişkin yeni yaklaşımlar gelişmeye başlamış; bu süreçte cezaların faydacı ve insani yönlerinin öne çıkarılması yönünde belirgin bir eğilim ortaya çıkmıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezaların önem kazandığı bu dönemde, geleneksel cezalandırma biçimlerinin (özellikle hapisanelerin) suçluyu ıslah etme konusunda yetersiz kaldığının anlaşılması, suçlunun topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyen daha yapıcı yöntemlere yönelme gerekliliğini doğurmuştur. Buna paralel olarak, suçlu birey üzerine yürütülen bilimsel çalışmaların artmasıyla birlikte, suçlu hakkında daha derinlikli ve kapsamlı bilgi edinilmiş; bu da geleneksel suçlu algısının dönüşmesini zorunlu kılmıştır. Bu yeni bakış açısıyla birlikte suçlu, içinde bulunduğu sosyal, psikolojik ve psikiyatrik koşulların bir mağduru olarak değerlendirilmeye başlanmış ve uygulanacak yaptırımların da daha insani bir temelde şekillendirilmesi gerektiği yönündeki anlayış hukuk alanında egemenlik kazanmıştır (Dönmezer ve Erman, 1986: 1-2).

Nitekim 19. yüzyılda ceza infazının başat aracı olarak kullanılan hapisanelerin, suçluyu iyileştirme ve topluma yeniden kazandırma işlevlerinde yetersiz kalmasının ardından, ceza infaz rejimlerinde alternatif çözüm arayışlarına gidilmiş ve bu çabaların sonucunda denetimli serbestlik adı verilen yeni bir ceza infaz sistemi ortaya çıkmıştır.

Anglo-Amerikan hukuk geleneğinden türeyen denetimli serbestlik sistemi, zamanla Kıta Avrupa'sına da yayılmakta olup, çeşitli uygulama biçimlerine uyarlanarak kapsamını genişletmiş ve mevcut şekline ulaşmıştır. Günümüzde ceza hukukunda, suçlunun rehabilitasyonu ve topluma yeniden entegrasyonu, ceza infazının insanileştirilmesi yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, suçluların ıslahı ve ceza ile güvenlik tedbirlerinin bireyselleştirilmesi amacını güden en etkili modellerden biri olarak denetimli serbestlik ve yardım sistemi ön plana çıkmaktadır (Nursal ve Ataç, 2006: 33-34).

Nursal ve Ataç'a (2006: 34) göre denetimli serbestlik; *"sınırları yasal bir çerçeveye belirlenmiş olan belirli kategorilerdeki suçlar için öngörülen veya bu yasal çerçevede, belirli suçlular hakkında usulüne uygun olarak adli merciler tarafından hükmedilen ceza ve tedbirlerin, kararda öngörülen yaptırıma uygun biçimde bir hapis dışı ceza infaz kurumunun veya bir sivil toplum kuruluşunun elemanlarının denetimi altında toplum içinde çektilmesi, mahkemenin en doğru karara ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla bu kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi, mahkûmların tahliye sonrasında korunmasına ve iş sahibi olmalarına yardımcı olunması, suçlu ile mağdur arasında arabuluculuk yaparak mağdurun zararının giderilmesi, infaz sürecinde suçluya psikolojik, sosyal, pedagojik veya tıbbi yardım ve danışmanlık sağlanması, hükümde öngörülen mükellefiyetlere uyulmaması halinde ise, ceza veya tedbirlerin yasada belirtilen mercilerin kararıyla hapis cezasına dönüştürülmesi esasları üzerine kurulmuş bir sistem olarak tanımlanabilir."*

Bu sistem "suç işleyen bir kimsenin yakalanmasından veya teslim olması anından başlayıp, yargılama sonucunda verilen hükmün infazının bitimine ve hatta infaz sonrası hükümlüye ve suç mağdurlarına yardım aşamalarına kadar uzanan bir süreç içerisinde uygulanma kabiliyetine sahip bir ceza adalet kurumu olarak görülmektedir" (Yavuz, 2012:9).

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde (madde 4) ise bu sistem; "şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistemini" şeklinde tasvir edilir.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere denetimli serbestlik; klasik ceza infaz rejimlerinden farklı olarak suç işleyen bireylerin topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyen alternatif bir infaz

modelidir. Bu sistem, bireyin toplumdan tamamen izole edilmeden, denetim altında ancak serbest bir ortamda yaşamaya devam etmesini ve bu süreçte sosyal uyum becerilerini yeniden kazanmasını amaçlar. Denetimli serbestlik rejimi, cezalandırma işlevi ile rehabilitasyon hedefini bir arada gözetken melez bir ceza politikası üretir.

Türkiye'de denetimli serbestlik uygulamaları 2005 yılında kurulan Denetimli Serbestlik Müdürlükleri aracılığıyla kurumsallaşmıştır. Bu sistemin yasal temelini, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve 5395 Çocuk Koruma Kanunu oluşturur (Işık, 2015: 3).

Sistemin temel hedefleri arasında, hükümlülerin cezaevi sonrası döneme daha kontrollü bir geçiş yapmalarını sağlamak, yeniden suç işleme riskini azaltmak, topluma uyum süreçlerini kolaylaştırmak ve cezaevi kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamak yer alır. Bu uygulama, cezaevlerinin aşırı kalabalıklaşmasını önlemenin yanı sıra, toplumsal güvenliğin korunmasına katkı sağlayacak biçimde yapılandırılmıştır. Denetimli serbestlik, aynı zamanda çocuk suçlular, bağımlılıkla mücadele eden bireyler ve bazı ilk suçlular için önleyici ve destekleyici bir müdahale modeli olarak da işlev görmektedir.

Uygulama aşamasında hükümlüler, çeşitli yükümlülüklerle tabi tutulurlar: belirli bir yerde ikamet etme, kamusal hizmetlerde çalışma, tedavi veya eğitim programlarına katılma, elektronik izleme cihazı kullanımı vb. Bu yükümlülükler, bireyin risk düzeyine ve ihtiyaçlarına göre belirlenir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği). Denetimli serbestlik müdürlükleri, bu süreci hem denetim hem de destek perspektifinden yürütür. Dolayısıyla sistem, yalnızca ceza infazının topluma taşınmış bir versiyonu değil, aynı zamanda bireyin topluma yeniden katılımını mümkün kılan kurumsal bir düzenleme olarak da işlev kazanır.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, denetimli serbestlik sisteminin Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında bir reform olarak geliştirildiği görülür. Avrupa Konseyi'nin ceza adaleti yaklaşımları, özellikle özgürlüğü kısıtlamadan yapılan infaz biçimlerinin yaygınlaştırılmasını ve bireyin haklarına duyarlı, rehabilitasyon odaklı bir infaz rejiminin benimsenmesini teşvik etmiştir (Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, Strasbourg, 2010). Türkiye, bu doğrultuda yalnızca mevzuatını değil, ceza adaleti sisteminin işleyişini de dönüştürmeyi amaçlamıştır.

Tüm bu bağlamda denetimli serbestlik rejimi; ceza adaleti ile toplum arasında geçiş mekanizması, sosyal kontrol ile sosyal destek arasında kurumsal denge, suç ve toplumsal düzen arasındaki gerilimleri yumuşatma gibi karakteristik özellikleri itibarıyla bir tampon mekanizma olduğu iddiasını ileri sürmekteyiz. İzleyen bölümlerde, denetimli serbestlik sisteminin bu üç işlevi (geçiş mekanizması, kurumsal denge, gerilim yönetimi) kuramsal çerçeve içinde detaylı biçimde analiz edilecektir.

7. TEORİK ÇERÇEVE

7.1. Mübeccel Kıray'da Toplumsal Değişme

Türkiye'de toplumsal değişme üzerine hem kuramsal hem de ampirik düzlemde doğrudan ve kapsamlı çalışmalar yürüten nadir isimlerden biri Mübeccel B. Kıray'dır. Akademik çalışmalarını modernleşme sürecini anlama ve destekleme yönünde şekillendirmiştir. Kıray, 1960'lı yıllar boyunca ve 1970'lerin ilk yarısında toplumsal değişim üzerine önemli saha araştırmalarına imza atmıştır.

1950'li yıllar, Türkiye'de son derece hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte sanayileşme ilk belirtilerini göstermekte ve yoğun bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Bu bağlamda Tekeli, söz konusu dönemde toplumsal değişimin yaygın biçimde bir sorun alanı olarak algılandığını ifade etmektedir. Zira meydana gelen dönüşümler, mevcut

toplumsal yapıda çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kıray ise bu dönüşümün kendisini bir sorun olarak ele almak yerine, doğrudan değişimin kaynakları, dinamikleri ve biçimleri üzerine odaklanmıştır. Ona göre yaşanan sorunlar, esasen değişim sürecinin yeterince hızlı ya da eksiksiz bir biçimde gerçekleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Kıray'ın toplumsal değişimle ilgili sorunlara önerdiği çözüm değişimin hızlandırılması ya da tamamlanması yönündedir (Sunar, 2014: 92).

Tekeli'ye göre Mübaccel Belik Kıray'ın sosyal değişmeye dair varsayımları hem açıklayıcı hem de yön gösterici niteliktedir. Kıray'a göre toplumsal değişme, evrensel bir olgu olarak sosyal bilimlerin temel odak noktası olmalıdır; çünkü bu olgu, toplumların mevcut yapılarından farklı yapılara geçiş süreçlerini içerir ve çoğu zaman ilerleme fikriyle birlikte düşünülür. Toplumsal yapı, birlikte yaşayan bireylerin oluşturduğu topluluğun yaşam düzenini şekillendiren ilişki biçimlerinden meydana gelir ve bu yapı hem içsel dinamikler hem de dışsal etkilerle dönüşüme uğrar. Her toplumsal yapı, değişim süreci içerisinde kendi iç bütünlüğünü koruma eğilimi taşır; ancak değişim yeterince hızlı gerçekleşmezse, bu bütünlüğü sürdürebilmek için ara formlar veya tampon mekanizmalar geliştirilir. Kıray'a göre bir toplumun yaşadığı temel yapısal dönüşümler, gözleme dayalı evrensel ilkeler doğrultusunda analiz edilebilir. Bu nedenle, yapısal geçişleri anlamak için uzun dönemli değişkenlerin izlenmesi ve yalnızca temel belirleyici değişkenlere odaklanılması gerekir. Sosyal değişmeyi daha gelişmiş bir yapıya geçiş süreci olarak görmek, doğal bir iyimserlik taşır; bu iyimserlik ise sosyal bilimlerin siyasal çıkarlara göre yönlendirilmesini engelleyen bağımsız bir bilimsel duruşu da beraberinde getirir (Sunar, 2014: 97-98).

Kıray'ın toplumsal değişim modelini şu şekilde özetlemek mümkündür: Her toplumsal yapı (ister feodal ister modern, isterse dönüşüm sürecinde olsun) kendi içinde işlevsel bir bütünlük arz eder. Bu bütünlük, bireyler arasındaki ilişkilerden ve bu ilişkilerin doğurduğu değerlerin karşılıklı etkileşiminden oluşur. Ayrıca söz konusu toplumsal bütünlük, her zaman sabit bir hızda değil; farklı zamanlarda değişen tempo ve hızlarla dönüşüm geçirir (Kıray, 1964: 6).

Toplumsal değişimi açıklarken Kıray, işlevselci yaklaşımlarda sıkça başvurulan sosyal düzensizlik ya da işlev bozuklukları kavramları yerine, "tampon kurumlar" kavramını tercih etmektedir. Kıray'a göre Türkiye toplumu, esas itibarıyla gelenekselden moderne doğru yönelen bir dönüşüm süreci içerisindeydir. Kıray, bu dönüşüm sürecinde bazı kurumların geçişi kolaylaştıran "tampon mekanizmalar" oluşturduğunu ve bu mekanizmaların değişimin sürdürülebilirliği açısından önemli bir işleve sahip olduğunu ileri sürmektedir (Sunar, 2014: 94).

7.2. Tampon Mekanizma Kavramı

Kıray'ın özgün olarak belirlediği, Türkiye ve dünya sosyolojisine armağan ettiği en önemli kavram tampon mekanizma (tampon kurum) kavramıdır. Kavramın kendisine ait olduğunun altını çizen Kıray (2002: 206) şöyle der: "İster Marksist analiz yapın ister Weberian analiz yapın. İkisi de araformları vermezler. Günden geceye değişme nasıl yer alıyor hiç açıklamazlar. Benim derdim bu ara yeri bulmaktır. Ve onun için bu patronaj meselesinin üzerinde duruyorum. Araformlardan ya da tampon mekanizmalardan ilk defa ben söz ettim. Bu ne Weber'dir ne Marx'tır."

Kıray'a (1964: 7) göre, tampon kurumlar ve ilişkiler; göreceli olarak daha hızlı ve kapsamlı toplumsal değişim süreçlerinde, her iki yapıda da doğrudan gözlemlenmeyen ancak dönüşüm süreci içerisinde ortaya çıkan ve toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılan ara kurumlar ve ilişki biçimleridir."

Başka bir ifade ile Kıray, Türkiye’de toplumsal değişim süreçlerini incelerken modernleşmenin beraberinde getirdiği yapısal uyumsuzlukları anlamlandırmak için “*tampon mekanizmalar*” kavramını ortaya koymuştur. Bu kavram, toplumda meydana gelen orta hızlı dönüşümlerde, özellikle geleneksel ile modern yapıların çatıştığı noktalarda, bu iki yapı arasında aracı ya da dengeleyici bir rol oynayan geçici sosyal kurum ve ilişkileri ifade eder. Kıray’ın tampon mekanizmaya ilişkin kavramsal çözümlemesinden yola çıkarak; hemşehrilik ve dayanışma ağları, gecekondu yerleşimleri, esnaf teşkilatları ve geleneksel meslek grupları gibi oluşumların birer tampon mekanizma örneği olduğu söylenebilir.

Tampon kurumlar, toplumsal değişimin kriz ya da buhran yaşamadan gerçekleşmesini mümkün kılan yapılardır; aynı zamanda toplumsal çözülmenin önüne geçici bir işlev üstlenirler. Hem yapısal hem de işlevsel açıdan, eski ve yeni toplumsal yapılar içerisindeki öğelerden farklı özellikler taşırlar. Bu kurumlar, toplumsal yapının çeşitli boyutlarını birbirine bağlayarak bir bütünlük oluşturur. Bir toplumsal sistemde bütünleştirilemeyen yapı ve işlevler zamanla ortadan kalkarken, ortaya çıkan boşlukları bu tampon kurumlar doldurur. Bu sayede toplumun, orta düzeyde bir değişim temposu içerisinde istikrarını koruması sağlanır (Kongar, 1982: 458).

Kıray (1964), tampon kurumların ortaya çıkışını toplumda orta hızda gerçekleşen bir değişim süreciyle ilişkilendirir. Toplumsal değişim ya çok yavaş ya da çok hızlı gerçekleştiğinde, tampon kurumların oluşumu mümkün olmayabilir. Değişimin çok yavaş gerçekleştiği durumlarda, toplumsal yapı öğeleri arasında belirgin farklar ortaya çıkmadığı için tampon kurumların işlevine ihtiyaç duyulmaz. Buna karşılık, değişimin son derece hızlı yaşandığı dönemlerde –örneğin devrim gibi radikal dönüşüm süreçlerinde– tüm toplumsal yapı büyük ölçüde dönüşüme uğrar ve bu bağlamda, evrimsel süreçlerdeki işlevsel bütünlüğün anlamı ortadan kalkar (Kongar, 1982: 458). “Tampon kurumlar, toplum ve toplumsal değişim hakkında iki temel ilkeye dayanır. Bu ilkelerden birincisi toplumun her düzeyde ve her an işlevsel bir bütünlüğe sahip olduğudur. İkincisi de çeşitli toplumsal yapı öğelerinin aynı zaman ve aynı hızda değişmediğidir. Bu ilkelere göre, aynı hız ve zamanda değişmeyen öğelerden meydana gelen toplumsal yapı, işlevsel bütünlüğünü korumak için tampon kurumları ortaya çıkarır” (Kongar, 1982: 458).

Kıray, toplumsal değişim süreci içerisinde yalnızca tampon kurumların değil, aynı zamanda yeni ilişki biçimlerinin, değerlerin ve işlevlerin de ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu unsurlar, eski toplumsal yapı ile yeni yapı arasında bir köprü işlevi görerek geçişi kolaylaştırır. Toplumun işlevsel bütünlüğü, bu geçişi sağlayan ara yapıların katkısıyla sürdürülebilir hâle gelir. Kıray, bu türden kurumsal ve kültürel yeniliklerin tamamını “tampon mekanizmalar” olarak adlandırmaktadır (Kıray, 1964: 7).

Kıray bu kavramı 1962 yılında, ağır sanayinin gelmesiyle, Ereğli kasabasında değişen toplumsal yapıyı incelediği saha çalışması olan “Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Tatil Kasabası” başlıklı çalışması sırasında kavramsallaştırır. Ereğli’de köylü ve tüccarlarla yaptığı derinlemesine görüşmelerden yola çıkarak, toplumda çok sayıda yeni kurum ve ilişkilerin ortaya çıktığını görür. Aile yapısındaki değişim, tüccar- köylü ilişkisi, elçiler, anneler, kız evlada biçilen yeni anlamlar gibi farklı işlevleri olan çok sayıda yeni form ortaya çıkmıştır.

Ortaya çıkan bu yeni formlardan/tampon mekanizmalardan biri köylü-tüccar ilişkisidir. “Eski düzene özgü unsurlardan birini oluşturan toprak sahibi-köylü ilişkisi tamamen değişmiştir. Ancak bir yandan da değişen bu unsurla bağlantılı ihtiyaç ve işlevler karşılanamaz olmuştur. Değişen düzende bu ihtiyaçları karşılayacak yeni kurumlar oluşana kadar, yakın zamanda ortaya çıkan tüccar-köylü ilişkisi bu işlevleri üstlenmiş ve bir tampon kurum görevi görmüştür. Böylece toplumsal yapıda yeni bir konfigürasyon oluşmuş ve görece bir denge kurulmuştur” (Kıray, 1990: 110). “Başka bir örnek ailede görülür. Ereğli’de annenin aile içinde gittikçe önem kazanan yeri ve

kız evlada dayanan genişlemiş ailenin ortaya çıkışı da tampon kuruma bir örnektir" (Kongar, 1982: 459).

8. TARTIŞMA

Bu bölümde denetimli serbestliğin, ceza adaleti sistemi ile toplum arasında bir geçiş mekanizması işlevi görmesi; sosyal kontrol ile sosyal destek arasında kurumsal bir denge kurması; ayrıca suç ile toplumsal düzen arasındaki yapısal gerilimleri yumuşatma kapasitesi bakımından, modern ceza infaz rejimleri içerisinde nasıl "tampon" bir sistem edönüştüğünü tartışacağız.

8.1. Ceza Adaleti ile Toplum Arasında Geçiş Mekanizması

Toplumlar, suç işlemiş bireylerin yeniden topluma dâhil edilmesi sürecinde hem güvenlik kaygılarını hem de toplumsal bütünleşme hedeflerini aynı anda yönetmek zorundadır. Bu durum, ceza adaleti ile toplumsal yaşam arasında çözülmesi gereken bir geçiş sorununu ortaya çıkarır.

Mübaccel Kıray'ın *tampon mekanizma* kavramı, toplumsal yapının dönüştürme dönemlerinde ortaya çıkan kırılmaları ve gerilimleri yumuşatan, birey ile sistem arasındaki geçişleri yöneten ara kurumları tanımlamak için kullanılır. Kıray, *Ereğli* çalışmasında kadınların, özellikle de annelerin, toplumsal dönüştürme sürecinde aileyi bu değişime uyarlayıp entegre etme işlevi üstlendiklerini ve bu süreçte aile içi ilişkilerde yumuşak geçişlerin sağlanmasına katkıda bulunarak tampon roller üstlendiklerini belirtir (Kıray, 1999: 107). Denetimli serbestlik sistemi bu bağlamda, cezaevi gibi kapatıcı ve dışlayıcı bir kurumsal yapıyla, toplum içindeki özgür yaşam arasında bir geçiş alanı oluşturarak Kıray'ın kavramsal çerçevesine birebir uyar.

Cezaevinden tahliye edilen birey, yeniden topluma katılmadan önce denetimli serbestlik sürecinden geçirilir. Bu süreçte birey hem gözetim altında tutulur hem de destek mekanizmalarına erişir. Denetimli serbestlik bu yönüyle, bireyin suç geçmişiyle toplumun normatif yapısı arasında oluşabilecek ani ve sert çatışmaları yumuşatır. Kıray'ın tanımıyla bu tür kurumlar, ani değişimlerin yapıda yol açabileceği çözümlere karşı geçici ama işlevsel çözümler sunar.

Birey, denetimli serbestlik süresince hem cezanın devam eden bir uzantısını yaşar hem de toplumsal hayata kademeli olarak yeniden katılır. Bu durum, ceza sistemi ile özgürlük rejimi arasındaki ikiliği ortadan kaldırmaz; fakat bu ikilik arasında kurumsal bir tampon alan yaratır. Kıray'ın *Ereğli* çalışmasında gözlemlediği gibi, geçiş dönemlerinde toplumlar yeni kurumsallaşmalar üretmeden önce geçici ara düzeneklere ihtiyaç duyarlar. Denetimli serbestlik de, bu anlamda bireyin hem "eski sistem" (cezaevi) hem de "yeni sistem" (toplum) ile bağ kurmasını sağlayan bir geçiş kurumu niteliğindedir. Ayrıca bireyin doğrudan serbest bırakılmak yerine belirli yükümlülüklerle topluma dönmesi hem toplumun güvenlik kaygılarını azaltır hem de bireyin sosyal normlara yeniden adapte olmasını kolaylaştırır. Böylece denetimli serbestlik, yalnızca bireyin değil, toplumun da bu geçiş sürecine uyum sağlamasını mümkün kılar. Bu da Kıray'ın *tampon mekanizma* tanımıyla tam bir uyum içindedir. Kıray'ın *Ereğli* çalışmasında ortaya çıkardığı "tüccar-esnaf" tampon mekanizmasına bakıldığında bu uyum daha açık bir hale gelir.

Kıray, geleneksel bir kasabanın modern bir sanayi kentine dönüştürme sürecinde, nüfus açısından en geniş, rol ve işlev açısından ise en belirleyici grup olan tüccar ve esnafa özel bir önem atfeder. Ona göre, bu kasabalı tüccarlar söz konusu dönüştürme sürecinde tampon mekanizma işlevi görmektedir. Zira bu tüccarlar, geleneksel feodal yapı içerisindeki toprak ağalarının bazı temel işlevlerini devralmaktadır. Feodal düzende ağalar, köylüye veresiye mal ve borç para sağlayarak bir tür ekonomik güvence sunmakta, aynı zamanda köylünün ürettiği tarımsal ürünleri satın almakta ve şehirle olan işlerini takip etme konusunda doğrudan destek vermektedir. Geçiş toplumunun bu aşamasında, tüccarlar ağaların yerini alarak köylüye benzer biçimde veresiye mal

ve borç para temininde bulunmakta; böylelikle onların ekonomik döngüsünü sürdürebilmelerine katkı sağlamaktadır. Bu ilişkilerin temelinde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda yapısal bir işlev bulunmaktadır. Tüccarlar, köylüyü feodal bağılıklardan kurtararak, üretimini piyasa koşullarına yönlendirmekte ve kentle kurduğu ilişkileri geliştirerek onu modern topluma entegre etmektedir. Kıray'a göre, bu tüccarların oluşturduğu tampon mekanizma, toplumsal dönüşümün daha yumuşak ve dengeli bir biçimde gerçekleşmesine olanak tanımaktadır (Kıray, 1990: 127-128).

Kıray'ın tüccar-esnaf yapısı, nasıl ki köylüyü doğrudan piyasa ekonomisine atmak yerine önce yerel ekonomik yapılar üzerinden geçişle adapte ediyorsa, denetimli serbestlik de bireyi doğrudan özgür toplum yapısına değil, gözetim ve destek sistemleri aracılığıyla adapte etmektedir. Her iki durumda da ani bir sistemsel geçiş yerine, geçici¹ bir yapısal arabuluculuk söz konusudur. Bununla birlikte, denetimli serbestlik yalnızca bireyin eski hayatından yeni hayata geçişini sağlamaz; aynı zamanda toplumun da bu bireyi yeniden kabul edebilmesini mümkün kılar. Bu yönüyle, sadece bireyi değil, toplumsal düzeni de koruyan bir 'tampon' işlevi görmektedir.

Dolayısıyla denetimli serbestlik, yalnızca bir ceza infaz yöntemi değil; geçiş toplumlarının ani sistemsel geçişlere karşı geliştirdiği, Kıray'ın ifadesiyle, yapısal süreklilik sağlayan bir kurumsal tampon mekanizmadır.

8.2. Sosyal Kontrol ile Sosyal Destek Arasında Kurumsal Denge

Mübeccel Kıray'ın *tampon mekanizma* kavramı, yalnızca yapısal değişim süreçlerinde ortaya çıkan geçişlerin teknik olarak yönetilmesini değil, aynı zamanda bu geçişlerdeki gerilimin nasıl dengelendiğini açıklamaya da yöneliktir. Bu bağlamda, denetimli serbestlik sistemi hem bireyi gözetim altında tutan/denetleyen sosyal kontrol mekanizmaları içerir, hem de bireyin yeniden topluma kazandırılmasını amaçlayan sosyal destek işlevlerini bir arada taşır. Denetimli serbestlik çalışanları bir yandan hükümlülerin infaz süreçlerini takibini yaparak, infaz hâkimlikleri ve hükümlüler arasında bir tür "elçi" görevi görürken, diğer yandan onların yeniden topluma entegrasyonları doğrultusunda eğitim iyileştirme faaliyetleri düzenler. Bu çift yönlü yapı, sistemin Kıray'ın tanımıyla bir tampon mekanizma olarak değerlendirilmesini mümkün kılar.

Zira Kıray'ın Ereğli çalışmasında görülen "elçi" tampon mekanizmasına bakıldığında bu değerlendirmenin haklılığı görülecektir. Ona göre, ücretli emeğin yaygınlaşmasıyla birlikte kırsal alanda yeni bir meslek ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ağalar ile köylü işçiler arasındaki bağlantıyı kurmak, köylülere iş olanağı sağlamak, onları yönlendirmek ve dışarıdan gelen işgücü rekabetine karşı korumak, son derece önemli bir işlev hâline gelmiştir. Göçmen işçilerin yarattığı rekabet ortamında, köylülere istihdam sağlayan bu aracı (köylüler tarafından "elçi" olarak adlandırılan kişi) köy yaşamında etkili bir figür olarak öne çıkar. Elçi, uygun kurumsal yapıların henüz oluşmadığı koşullarda ortaya çıkan ve geçiş sürecini düzenleyen tampon bir işlev üstlenmektedir. Bu kişi, iş için sözlü anlaşmalar yapar ve köylülerin çalışma yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetler (Kıray, 1990: 112-113).

Sistem, suç işleyen bireyin kamu güvenliğini tehdit etmeyecek biçimde toplum içinde yaşamasını sağlarken, aynı zamanda bireyin toplumsal normlara yeniden uyum göstermesini teşvik eder. Örneğin denetimli serbestlik altında olan bir birey, belirli zamanlarda imza vermek, kamusal yarara yönelik hizmetlerde çalışmak veya rehabilitasyon programlarına (bireysel görüşme, seminer, grup çalışması vb.) katılmak gibi yükümlülüklerle tabidir. Bunlar, bireyin davranışlarını düzenleyerek sistemin kontrol edici işlevini yerine getirir.

¹Tampon kurumların zamanla kalıcı bir hal alabildiği unutulmamalıdır. Ne var ki; Türkiye'de 2005 yılında kurulan denetimli serbestlik sistemi Türk ceza adalet sisteminde giderek kalıcı bir yer edinmektedir.

Ancak aynı birey, aynı zamanda mesleki eğitim desteği, psikolojik danışmanlık, bağımlılık tedavisi gibi sosyal hizmetlere de erişebilir. Bu uygulamalar, bireyin toplumsal sistem içinde yeniden yer bulmasına, aidiyet geliştirmesine ve tekrar suça yönelmemesine katkı sağlar. Böylece sistem, birey üzerinde yalnızca sınırlayıcı değil, aynı zamanda iyileştirici bir etki de yaratır.

Kıray'ın kavramsallaştırmasına göre tampon mekanizmalar, farklı sistemler arasında doğrudan çatışma yaşanmasını engelleyen kurumsal alanlar üretir. Bu çerçevede denetimli serbestlik, ceza sisteminin cezalandırıcı mantığı ile sosyal devletin destekleyici işlevi arasında bir kurumsal denge noktası oluşturur. Birey açısından bu, hem denetim altında olmanın getirdiği sınırlılıklara hem de rehabilitasyon imkânlarına aynı anda maruz kalmak anlamına gelir. Tampon mekanizma, burada karşıt görünen iki işlevi aynı kurumsal yapı içinde çakıştırarak bir geçiş alanı yaratır.

Bu ikili işlevsellik, sistemin yalnızca bireyi yönetmekle kalmayıp, toplumun ceza adaletine dair beklentileriyle sosyal politika hedefleri arasındaki çelişkileri de yönettiğini gösterir. Böylece denetimli serbestlik rejimi, yalnızca bir infaz modeli değil; toplumsal değer sistemleri arasındaki gerilimi yöneten bir yapısal çözüm mekanizması ve çok işlevli bir ara yüz olarak işlev görür.

8.3. Suç ve Toplumsal Düzen Arasındaki Gerilimleri Yumuşatma

Ceza sisteminin hem toplumun güvenlik talebine yanıt vermesi, hem de suç işleyen bireyi topluma yeniden entegre etmesi beklenir. Ancak bu iki beklenti, çoğu zaman birbiriyle çelişir: Toplumu korumak için bireyin özgürlüğünü sınırlamak gerekirken, rehabilitasyon bireysel özerklik talep eder. Bu gerilim, kurumsal bir çözüm alanı ihtiyacını doğurur.

Mübeccel Kıray'ın "tampon mekanizma" yaklaşımı, yalnızca bireysel düzeydeki geçişleri değil, aynı zamanda toplumsal sistemin bütünsel işleyişini sürdürebilme kapasitesini de açıklamak üzere geliştirilmiştir. Kıray'a göre toplumsal yapılar, ani değişim süreçlerinde denge kaybına uğrayabilir ve bu durum, sistemin bütünlüğünü tehdit eden gerilimler yaratır¹. Ceza adaleti sistemleri de özellikle modernleşme sürecinde bu tür yapısal gerilimlerin merkezinde yer alır: Bir yanda suçun bastırılması ve kamu güvenliğinin sağlanması, diğer yanda bireysel hakların korunması ve toplumsal adaletin tesisi gibi çelişkili işlevleri aynı anda yürütmek zorundadır.

Denetimli serbestlik rejimi bu bağlamda, yalnızca bireyin toplumla ilişkisini düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda toplumun suç karşısında gösterdiği tepkiyi yöneten bir kurumsal düzenleme olarak işlev görür. Toplum, suç işleyen bireyin tamamen serbest bırakılmasından tedirgin olabilir; ancak onu sonsuz hapisle cezalandırmak da toplumsal adalet duygusuyla çelişebilir. Denetimli serbestlik, bu ikili beklenti arasında gerilimi yumuşatan bir çözüm alanı sunar. Bu durum Kıray'ın tampon mekanizma kavramsallaştırmasıyla birebir örtüşür.

Tampon mekanizmaların gerilimi yumuşatma etkisine dikkat çeken Kıray, "Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Tatil Kasabası" isimli çalışmasında değişen toplum yapısının yol açtığı baba-oğul arasındaki gerginliği yumuşatma işlevini annenin yerine getirdiğini söyler. Bir anne açısından aile içi huzurun temelini, baba ile oğul arasındaki ilişkinin niteliği belirler. Kıray (1990: 109), saha araştırmasından yola çıkarak annenin nasıl bir tampon mekanizmaya dönüştüğünü şöyle tasvir eder: *"Değişim sürecinde kriz ve kırılmaların ortaya çıkması beklenebilecek bir olgudur ve belli bir oranda ortaya çıkarlar da; kadın tam bu noktada sahneye çıkar ve babayla yabancılaşmış oğul arasında bir tampon görevi görmek şeklinde özetlenebilecek yeni ve son derece önemli rolü oynayarak değişimi kolaylaştırır."* Yani anne, baba ve yabancılaşmış oğul arasında bir denge sağlar.

Kıray'ın çalışmasındaki anne tampon mekanizmasının üstlendiği işlev gibi, denetimli serbestlik sistemi de ceza adaletinin "intikam" odaklı refleksleri ile modern hukuk devletinin

“onarma” temelli yaklaşımı arasında bir denge mekanizması olarak çalışır. Hükümlünün tamamen özgürleşmeden önce belirli koşullara tabi tutulması, toplumda bir güvenlik hissi oluştururken, aynı zamanda bireyin insan haklarına uygun bir biçimde muamele görmesini sağlar. Bu kurumsal yapı, hem toplumun düzen talebini hem de bireyin yeniden kazanılmasına dair beklentileri birlikte yönetir.

Kıray’ın kavramsallaştırmasında tampon mekanizmalar, işlevsel farklılaşmaların doğurduğu yapısal çatışmaları dönüştüren ara kurumlar olarak görülür. Denetimli serbestlik, bu anlamda suç ile toplumsal düzen arasındaki doğrudan çatışmayı önleyerek sistemin meşruiyetini koruyan bir ara düzlem yaratır. Suçun varlığı bir tehdit oluştursa da, bu tehdidin nasıl yönetildiği, toplumun kendi değer sistemleriyle olan uyumunu belirler. Bu sistem, suça verilen tepkinin salt cezalandırıcı olmaktan çıkıp, normatif bir yeniden inşa sürecineevrilmesini mümkün kılar.

Ayrıca suçluların tamamen dışlanması yerine, toplumla kontrollü biçimde ilişki kurmaları, sosyal düzenin mutlaklık yerine esneklik içinde sürdürülebileceğini gösterir. Böylece denetimli serbestlik rejimi, ceza politikalarının sadece hukuki değil, aynı zamanda toplumsal meşruiyet üretme sürecinin de bir parçası hâline gelir. Bu yönüyle denetimli serbestlik, yalnızca bireyin değil, toplumun kendi değerler sistemiyle olan çelişkilerini yönetmesine olanak tanıyan; cezalandırma ile onarma, dışlama ile dâhil etme arasında salınan adalet rejimini dengeleyen bir tampon mekanizma işlevi görmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’deki denetimli serbestlik rejimini sosyolojik bir gözle yeniden düşünmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Mevcut literatürde genellikle hukuki ve teknik bir perspektifle ele alınan bu sistem, burada Mübaccel Kıray’ın “tampon mekanizma” kavramı aracılığıyla, toplumsal değişme süreçlerinin bir ürünü ve çözümleyicisi olarak konumlandırılmıştır.

Makale, denetimli serbestlik sisteminin yalnızca bireyin cezasını toplum içinde çekmesini sağlayan bir düzenleme olmadığını, aynı zamanda bireyin yeniden sosyal hayata kazandırılması sürecini yöneten, toplumsal düzen ile bireysel haklar arasında denge kuran ve ceza adaleti ile sosyal politikalar arasındaki gerilimleri yöneten çok katmanlı bir kurumsal ara yüz olduğunu ortaya koymuştur.

Kıray’ın kavramsallaştırdığı “tampon mekanizma”, özellikle geçiş toplumlarında hızlı yapısal dönüşümlerin neden olduğu çözümlere karşı geçici (zamanla kalıcı hale de gelebilen) ama işlevsel kurumsal çözümler üretmektedir. Denetimli serbestlik, bu anlamda yalnızca birey için değil, toplumun tamamı için istikrar sağlayıcı bir işlev görmektedir; ceza infaz sisteminin cezalandırıcı yönü ile toplumsal iyileşme beklentileri arasında denge kurarak, geçişin her iki tarafını da yönetebilen bir model sunmaktadır.

Bu perspektif, denetimli serbestliğin kuramsal olarak yalnızca bir ceza hukuku kurumuna değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlayan kritik bir sosyal yapıya işaret ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda, ceza politikalarının geleceği tartışılırken, bu tür kurumsal ara yapılar ve onların toplumsal işlevlerinin daha fazla dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aillet, V., Le Queau, P., &Olm C. (2000). De l'anomi a la déviance: Réflexions sur le sens et la mesuredudésordresocial. Paris: FeniXXrééditionnumérique
- Aydoğan, R. (2018). Cezaevi sonrası denetimli serbestlik sürecindeki hükümlülerin suç, damga ve sosyal dışlanma bağlamında incelenmesi, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Bal, H. (2013). *Suç sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Becker, H. (2020). *Outsiders: Etudes de sociologie de la déviance*. Paris: EditionsMétailié
- Bozkurt, V. (2017). *Değişen dünyada sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Council of Europe, *Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules*, Strasbourg.
- Demirbaş, T. (2013). *İnfaz hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 10.11.2021 Resmî Gazete Sayısı: 31655.
- Dolu, O. (2011). *Suç teorileri: Teori, araştırma ve uygulamada kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Dönmezer, S. (1983). Türk toplumunda sosyal kontrol aracı olarak ceza ve ödüllendirme, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 48/1-4, 295-315.
- Dönmezer, S. (1984). *Kriminoloji*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Dönmezer, S. & Erman, S. (1986). *Nazari ve tatbiki ceza hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi .
- Foucault, M. (2006). Hapishanenin doğuşu. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Işık, E. (2015). Türkiye'de denetimli serbestlik uygulamaları, Türkiye'de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu, İstanbul.
- İçli, T, G. (1993). *Türkiye'de suçlular: Sosyal kültürel ve ekonomik özellikleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Kıray, M, B. (1964). *Ereğli ağır sanayiden önce bir tatil kasabası*. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Kıray, M, B. (1990). *Toplumsal yapı toplumsal değişme*. Ankara: Bağlam Yayıncılık
- Kıray, M, B. (1999). *Seçme yazılar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kıray, M, B. (2002) *Hayatımda hiç arkaya bakmadım*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kongar, E. (1982). *Türk toplumbilimcileri*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.
- Krohne, K. (1883). *Lehrbuch der gefängniskundeunter berücksichtigung der kriminalstatistikund kriminalpolitik*. Stuttgart: Verlagvon Ferdinand Enke. Erişim Tarihi: 02.02.2025, Erişim yeri: <https://archive.org/details/lehrbuchdergefn00krohgoog> .
- Küçüktaşdemir, Ö. (2014). Aydınlanma ve ceza hukuku, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 113, 57-98.
- Nursal, N. & Ataç, A.S. (2006). *Denetimli serbestlik ve yardım sistemi*. Anakara: Yetkin Yayınları.
- Rahimov, İ. (2014). *Suç ve ceza felsefesi*. (Çev. Veto Grup Yayıncılık), Ankara: Eko Avrasya Yayınları.
- Schmallegger, F. (2002). *Criminology today: An integrative introduction*. New Jersey: PretinceHall.
- Sunar, L. (2014). Türkiye'de sosyal bilimlerde toplumsal değişim. *Sosyoloji Dergisi* 2014/2, 29, 83-116.
- Türk Ceza Kanunu, Kanun No: 5237, Kabul Tarihi: 26.9.2004.

Walker, N. (1987). *Crime and criminology*. Newyork: Oxford UniversityPress.

Yavuz, H. (2012). Denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemindeki tarihsel gelişim süreci, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 100, 317-342.